

Årsrapport 2008

Spesialenheten
for politisaker

INNHold

Forord	3
Beskyttelse av det sivile samfunn	4
Spesialenheten prøvet saken gjennom tre rettsinstanser	6
Politiets tjenesteutøvelse – når er den straffbar?	8
Hyppige brudd på taushetsplikten	10
Lekkasjesaker i 2008	11
Bilforfølgelse og torpedering	12
Korrupsjon er samfunnsskadelig	14
Anmeldelser av rasisme	15
Politiets bruk av håndjern	16
Internasjonalt samarbeid	17
<hr/>	
Statistikk	18
Utrykninger	23
Spesialenheten for politisaker – en organisasjon i to nivåer	25
Ledergruppen i Spesialenheten for politisaker	26

Åpen og positiv kommunikasjon

”Et av formålene med opprettelsen av Spesialenheten var som kjent å styrke publikums tillit til samfunnets evne og vilje til å etterforske og forfølge straffbare forhold begått av ansatte i politiet og påtalemyndigheten. En viktig forutsetning for å lykkes er at allmennheten får informasjon om ordningen, hvordan Spesialenheten er organisert, hvordan den arbeider og hvilke avgjørelser den treffer. Det er viktig at Spesialenheten, så langt mulig, etablerer en åpen og positiv kommunikasjon med mediene, både om virksomheten generelt og om enkeltsaker. Gjennom saklig og riktig informasjon vil Spesialenhetens standpunkt og avgjørelser lettere bli forstått og akseptert. Omtale av enkeltsaker krever en gjennomtenkt strategi og bevissthet om hvilke opplysninger en kan eller bør gi i den aktuelle situasjonen.

(Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2006)

Forord

Spesialenheten for politisaker er en selvstendig enhet som er uavhengig av politiet og den ordinære påtalemyndighet. Spesialenhetens hovedoppgave er å etterforske og påtaleavgjøre saker som gjelder straffbare handlinger begått i tjenesten av ansatte i politiet og påtalemyndigheten. Arbeidet i Spesialenheten utføres av fast ansatte medarbeidere og personer som er oppnevnt på verv.

Spesialenheten for politisaker har vært kritisert for et stort antall henleggelse. Blant annet hadde Aftenposten et stort og kritisk oppslag 29.09.08. En vesentlig årsak til henleggelsene er at politiet gjennom lovgivningen er gitt vide fullmakter, noe som er stadfestet i rettspraksis. Det er klart at det skal svært mye til før en tjenestehandling er straffbar.

Selv om andelen saker som henleggelse er høy, kan det ikke trekkes noen slutning om at politiet straffes for sjelden. Siden Spesialenheten ble opprettet i januar 2005 har 102 personer/foretak vært tiltalt, siktet eller gitt bøter av Spesialenheten. Flere av sakene gjelder svært alvorlige forhold og har ført til strenge straffereaksjoner. Andre har ledet til frifinnelse ved domstolene. Min vurdering er at vi treffer godt i påtaleavgjørelsene. Det viser også utfallet av klagebehandlingen ved Riksadvokatembetet.

Spesialenheten tok i januar 2006 ut tiltale mot fire tjenestemenn for skadeverk, legemsfor nærmelse og for én av de fires vedkommende også for legemsbeskadigelse. Vi mente maktbruken under en pågrepelse var uønskelig og straffbar. Saken ble ført i alle tre rettsinstanser og Høyesterett forkastet i mai 2008. Spesialenhetens anke over lagmannsrettens frifinnende dom. Høyesteretts avgjørelse bekrefter at det skal mye til før en tjenestehandling er straffbar. Hovedtrekkene i saken er gjengitt i denne årsrapporten. Spesialenheten må ta utgangspunkt i slike rettsavgjørelser når spørsmålet om det er grunnlag for en straffereaksjon skal vurderes. Spørsmålet vil gjerne være om det er utvist "grov uforstand i tjenesten" eller om det er handlet "ubetinget utilbørlig". Aktuelle bestemmelser beskriver ingen objektiv norm. Om det er grunnlag for straffereaksjon vil til dels bero på et skjønn. Synspunkter på hva som er straffbart vil i tråd med samsfunnsutviklingen også kunne endre seg over tid.

Det er viktig at politiet kritisk vurderer sin metodebruk selv om domstolene konkluderer med at grensene for det straffbare ikke er overtrådt. Det er langt mellom den gode og hensiktsmessige tjenesteutøvelse og den straffbare. I dette mellomrommet finner vi både de uhensiktsmessige og de kritikkverdige handlinger.

Spesialenheten har en helt spesiell rolle som kontrollør av politiet - samfunnets sivile maktapparat. Det er derfor riktig av publikum og media å ha et kritisk blikk på hvordan vi løser våre oppgaver.

Vi ønsker å bidra til åpenhet om våre saker og arbeidsmetoder. Åpenhet er til det beste for sakenes parter, politiet og Spesialenheten. Åpenhet gir også det beste grunnlaget for politisk kontroll med og politisk debatt om politiets arbeidsmetoder.

Hamar, 17. mars 2009

Jan Egil Presthus
sjef for Spesialenheten for politisaker

Beskyttelse av det sivile samfunn

Politiet er samfunnets sivile maktapparat. Et velfungerende politi er nødvendig for å utvikle og opprettholde en rettsstat. Norge har gjennom Menneskerettsloven gjort grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner som Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter til norsk rett.

Kontroll med at det sivile maktapparatet ikke krenker borgernes rettigheter, er en del av forpliktelsene som følger av disse konvensjonene.

Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 2 om retten til liv og artikkel 3 om forbud mot tortur gir uttrykk for grunnleggende menneskerettigheter. Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen slår fast en plikt for statene til å etterforske personer i statens tjeneste som kan mistenkes for å ha forbrutt seg mot menneskerettighetene.

Det kan vises til fem prinsipper som danner grunnlag for vurdering av om statene har oppfylt etterforskningsforpliktelsene:

- Uavhengighet: etterforskingen må være institusjonelt, hierarkisk og praktisk uavhengig.
- Tilstrekkelig: etterforskingen må være innrettet slik at den faktisk får frem bevismateriale som er relevant for å avdekke om opptreden var straffbar og å identifisere og straffe de ansvarlige.
- Rask: etterforskingen må skje i et tillitsvekkende tempo.
- Offentlighet: etterforsknings- og beslutningsprosessen må være så åpen og tilgjengelig som mulig for å sikre tillit i befolkningen.

- Involvering av anmelder/fornærmede: den som har vært utsatt for tjenestehandlingen bør involveres i etterforskingen slik at vedkommendes interesser ivaretas.

Europarådets torturovervåkningskomité gav i 2004 generelle retningslinjer om tiltak for å hindre straffrihet for tortur og annen umenneskelig behandling. Her stilles det bl.a. krav til etterforskingen av slike saker. I 2007 vedtok Europarådets kommisjon mot rasisme og intoleranse en anbefaling om bekjempelse av rasisme og diskriminering i politiet. Det anbefales at mistanke om og anmeldelser av rasisme eller rasistisk motiverte handlinger utført i polititjenesten skal etterforskes av et uavhengig organ.

Spesialenheten for politisaker ble opprettet ved lov 5. mars 2004 nr. 1, jf. Ot. prp. nr. 96 (2002-2003). Spesialenheten erstattet fra 1. januar 2005 ordningen med De særskilte etterforskningsorganene for politiet (SEFO). Ved opprettelsen av Spesialenheten for politisaker ble det fra Stortinget uttrykt et behov for en smidig, uavhengig og effektiv landsdekkende organisasjon som kan sikre god kvalitet på etterforskingen av anmeldelser mot ansatte i politiet og påtalemyndigheten, jf. Innst. O. nr. 15 (2003-2004).

For å styrke politiets rolle i samfunnet mente Stortinget det var nødvendig med et uavhengig kontrollorgan med tillit i befolkningen.

Spesialenheten er en selvstendig enhet organisert utenfor politiet og den ordinære påtalemyndighet.

Spesialenheten er faglig underlagt Riksadvokaten og administrativt underlagt Justisdepartementet. Spesialenheten skal etterforske, påtaleavgjøre og gå i retten med saker der ansatte i politiet og påtalemyndigheten er anmeldt for å ha begått straffbare handlinger i tjenesten, jf. straffeprosessloven § 67 og påtaleinstruksen kapittel 34. Spesialenheten skal også rutinemessig etterforske hendelser der noen har blitt alvorlig skadet eller har avgått ved døden som følge av politiets tjenestehandling.

Spesialenhetens mandat omfatter ikke bare saker som dreier seg om misbruk av makten som følger med stillingen som politi eller påtalejurist, men også saker om annen kriminalitet som tyveri, narkotika- bruk og seksuallovbrudd, begått under utøvelse av tjenesten.

Riksadvokaten har i eget rundskriv gitt nærmere retningslinjer for organiseringen og arbeidet i Spesialenheten (Rundskriv nr. 3/2006). Riksadvokaten kan beslutte at Spesialenheten også skal etterforske handlinger som polititjenestemenn har begått på fritiden. Det kan også besluttes at Spesialenheten skal etterforske personer utenfor politiet.

Spesialenheten prøvet sak gjenn

Det skal svært mye til før anmeldelser mot politiet for unødige maktbruk fører til straffereaksjon. Spesialenheten har ført en sak om politiets maktbruk igjennom alle tre rettsinstanser, før Høyesterett i mai 2008 – etter å ha behandlet saken for andre gang – forkastet Spesialenhetens anke.

Spesialenheten tok i 2006 ut tiltale mot fire tjenestemenn for ulovlig bruk av makt i sammenheng med forfølgelse, stans og pågrepelse av en irakisk borger, som unnlot å stoppe for kontroll. Behandlingen av saken i tingretten, lagmannsretten og Høyesterett viser at en i denne type saker står overfor vanskelige bevismessige og juridiske vurderinger og at det er vanskelig å trekke presise grenser for når en tjenestehandling er straffbar eller ikke.

En juninatt i 2005 var den irakiske borgeren, bosatt i Norge, sammen med sin kone på vei hjem fra et familiebesøk da han observerte en patruljebil som sto ved et vegkryss. På grunn av negative

erfaringer med politiet i sitt hjemland, valgte han å ta en u-sving og kjøre bort fra stedet. Politimannen i patruljebilen observerte denne manøveren, kjørte etter og signaliserte at han måtte stanse. Bilføreren var på dette tidspunkt ikke mistenkt for noe. Det var snakk om en ren rutinekontroll. Mannen fulgte ikke oppfordringen om å stanse, men økte i stedet hastigheten, svingte inn i et boligfelt hvor veien hadde fartsdumper og der fartsgrensen var 30 km/t. Det slo gnistrer fra bilen da den passerte fartsdumperne. Han kjørte deretter med relativt høy hastighet gjennom deler av det lokale sentrumsområdet. I en sving kolliderte han nesten med en møtende bil. Tre politipatruljer var etter hvert koblet inn i situasjonen

og de lyktes da i å stanse ham. Det skjedde ved at en patruljebil kom i motsatt kjøreretning og at bilen delvis ble låst inne mellom de tre politibilene. Straks bilen var stanset løp to politibetjenter fram og knuste sideruten på førersiden. Mannens kone ble hentet ut på det andre siden og påsatt håndjern. En politimann hoppet opp på panseret av bilen og slo mot frontruten med en stor og tung lommelykt. Ruten knuste ikke, men det ble rosetter i den.

To politimenn fikk etter hvert dratt mannen ut av bilen, og sammen med en tredje politimann forsøkte de å få lagt mannen ned for å påsette håndjern. Han strittet voldsomt i mot og selv om de fikk ham delvis ned flere ganger, greide han å komme seg opp igjen. I lagmannsrettens gjengivelse av faktum står det ”at han tilsynelatende hadde umenneskelige krefter”. Heller ikke to doser med pepperspray hadde synbar virkning.

En av politimennene slo ham da hardt med lommelykten på baksiden av låret. Da slaget ikke ga noen virkning, forsøkte han å slå et par slag med knyttneven mot mageregionen for å slå pusten ut av ham,

Spesialenheten forfulgte saken om politiets maktbruk i tre år.

Juni 2005:

En mann pågripes av politiet ved hjelp av knusing av bilruter og slag mot kropp og hode med en stor lommelykt

Januar 2006:

Spesialenheten tar ut tiltale mot fire tjenestemenn for skadeverk og legemsforærmelse. En av tjenestemennene ble også tiltalt for legemsbeskadigelse.

Mars 2007:

Lagmannsretten avsier frifinnende dom etter anke fra begge parter.

Juni 2006:

Tingretten dømmer tre tjenestemenn for skadeverk og legemsforærmelse. En dømmes også for legemsbeskadigelse.

Ca. 10 % av alle anmeldelser som ble mottatt ved Spesialenheten i 2008 inneholder påstander om at politiet har brukt mer makt enn det lovgivningen gir adgang til. Det kan i etterforskningen av denne type anmeldelser være vanskelig å finne ut av hva som faktisk har skjedd og hvorfor. I mange saker vil påstand stå mot påstand.

Den viktigste årsaken til at en stor andel av anmeldelsene mot politiet for unødige bruk av makt blir henlagt, er at politiet har rett og plikt til å bruke makt og at det av lovgivning og rettspraksis følger at det skal mye til før man kan konkludere med at politiets bruk av makt er straffbar.

Om tre rettsinstanser

også det uten virkning. Han bestemte seg da for å slå et par relativt harde slag med lommelykten mot rygg- og skulderregionen til mannen. Da de fortsatt ikke oppnådde kontroll over situasjonen, valgte han å gi ham et "løst kakk" i hodet med lykten ved å svinge den med håndledet. Etter at han konstaterte at motstanden fortsatte slo han med lykten mot fremre del av hodet. Slagene ble utført ved at han bøyde seg fram over føreren og svingte lykten med en bevegelse av armen fra albueleddet ned til hånden. Mannen begynte da å blø fra hodet, og motstanden opphørte. Han ble påsatt håndjern og kjørt til sykehus, hvor såret i hodet ble sydd med seks sting.

Fire av de fem politimennene som deltok ved pågripelsen ble i januar 2006 tiltalt av Spesialenheten for blant annet skadeverk og legemsfornærmelse. Han som benyttet lommelykten som slagvåpen ble også tiltalt for legemsbeskadigelse. Spesialenhetens vurdering var at tjenestemennene i situasjonen handlet i strid med grunnreglene for hvordan polititjenesten skal gjennomføres, jf. politiloven § 6, og at deler av maktbruken ikke var nødvendig, forsvarlig eller forholdmessig.

Etter at bilen var stanset startet politimennene med å bruke makt høyt opp på maktstigen og maktbruken økte da man ikke lyktes med å få mannen ned. Slik Spesialenheten vurderte forholdet ble det ikke gjort nok for å prøve å komme i dialog med ham. Det ble i vurderingen av maktbruken også lagt vekt på at mannen ikke gjorde utfall mot politiet i form av slag, spark eller lignende. Spesialenhetens vurdering var at verken det forutgående hendelsesforløp, de straffbare forhold mannen kunne mistenkes for eller hans reaksjon på pågripelsen kunne forsvare en så voldsom maktbruk. Det ble også vist til at politiet på stedet var i et klart flertall og at andre tiltak enn rå makt burde ha vært utprøvd.

Ved behandlingen av saken i tingretten i juni 2006 ble tre tjenestemenn domfelt for skadeverk og legemskrenkelser. Politimannen som slo med lommelykten ble også domfelt for legemsbeskadigelse. Etter anke fra både de domfelte og Spesialenheten avsa lagmannsretten i mars 2007 frifinnende dom. Spesialenheten anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Høyesterett opphevet i august 2007 lagmannsrettens frifinnende

dom for politimannen som slo med lommelykten. Han ble på ny frifunnet i lagmannsretten i januar 2008. Etter ny ankebehandling i mai 2008 forkastet Høyesterett Spesialenhetens anke. (Rt 2008 s. 696)

Det vises i dommene til at spørsmålet om straffansvar for tjenestemennene må vurderes ut fra den situasjonen som forelå, slik den fortonet seg for dem der og da. I domstolens vurdering av saken ble det derfor blant annet lagt vekt på at tjenestemennene oppga at de fryktet at mannen var bevæpnet, hvilket han ikke var.

Det er ved den rettslige behandlingen av saken slått fast at spørsmålet om straffansvar for politiet i sammenheng med en pågripelse skal vurderes i forhold til regelen i straffeloven § 48, tredje ledd. Høyesterett utalte i kjennelsen av 23. august 2007 (Rt. 2007 s. 1172) at straffeloven § 48, tredje ledd åpnet for en noe videre ramme for lovlig maktanvendelse enn det som følger av politiloven § 6. Det ble her også vist til at Høyesterett tidligere har påpekt at det er et generelt behov for romslighet når man skal vurdere lovligheten av politiets tjenesteutøvelse.

Januar 2008:
Lagmannsretten frifinner ham.

August 2007:
Høyesterett opprettholder lagmannsrettens frifinnelser med unntak for den ene. For den del av saken som gjelder hans slag med lommelykt mot hodet opphever Høyesterett lagmannsrettens dom. Den del av saken må derfor behandles på nytt i lagmannsretten.

Mai 2008:
Høyesterett forkastet Spesialenhetens anke.

Politiets tjenesteutøvelse – når er den straffbar?

Spørsmålet om straffansvar for politiet i sammenheng med tjenesteutøvelsen er prøvd av Høyesterett flere ganger. Rettspraksis viser at det i denne sammenheng skal utvises romslighet i favør av politiet. Dette er bl.a. begrunnet i politiets rolle som ordensvern.

Reglene som er mest aktuelle når man skal vurdere straffansvar for politiet har karakter av å være rettslige standarder, som for eksempel ”grov uforstand”, jf. straffeloven § 325 og ”ubetinget utilbørlig”, jf. straffeloven § 48 tredje ledd, jf. annet ledd. Høyesterett har uttalt at innholdet i en slik rettslig standard vil kunne variere over tid, avhengig av samfunnsutviklingen og det til enhver tid rådende syn på hva som er akseptabel politimessig opptreden. Høyesteretts praksis er viktig når Spesialenheten skal ta stilling til om en tjenestehandling er straffbar.

Rammene for politiets maktanvendelse er angitt i politiloven § 6 med nærmere konkrete retningslinjer i politiinstruksen

§§ 3-1 og 3-2 første ledd. Sentralt er at politiet har adgang til å anvende makt overfor borgerne, men at maktanvendelsen må ses i forhold til det generelle proporsjonalitetsprinsippet slik det fremkommer i politiloven § 6 annet ledd:

”De midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig”, jf. fjerde ledd; ”Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelse i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.”

Ved vurdering av om det foreligger grov uforstand må tjenestehandlingen fremstå som et klart kvalifisert avvik fra en forsvarlig og riktig tjenestehandling.

For at forholdet skal rammes av straffeloven § 325 nr. 1 har Høyesterett uttalt at det kreves: ”En kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet.” Det er ofte vist til Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 1986 side 670.

Om tjenesteutøvelsen har vært utilbørlig, må bero på et konkret skjønn. Ikke en hvilken som helst upassende opptreden kan karakteriseres som utilbørlig. Det vises til Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1995 side 1195, hvor rettens flertall har uttalt at det skal meget til for at straffeloven § 325 nr. 3 kommer til anvendelse. Det er videre uttalt: ”Det må for politifolk som for andre tjenestemenn være et spillerom før man konstaterer at dårlig utførelse av arbeidet representerer en straffbar handling.”

Om politiets maktutøvelse har Høyesterett blant annet i Rt. 1995 side 661 gitt sin tilslutning til følgende uttalelse fra byrettens dom i samme sak om at det:

”... er grunn til å understreke at politiet er det organ som kan utøve makt-

Rettsaker i 2008

Spesialenheten har i 2008 ført 17 saker for tingretten, hvorav 13 av sakene ledet til domfellelse.

Enheten har i 2008 ført 7 saker for lagmannsretten og har her fått medhold i sin hovedpåstand i 3 av sakene.

Enheten har i 2008 ført en sak for Høyesterett. Høyesterett forkastet Spesialenhetens anke i en sak hvor en politimann var tiltalt for legemsbeskadigelse. (Rt. 2008 s. 696.)

Rettsaker 2005 - 2007

Spesialenheten har fra 2005 – 2007 ført 28 saker i tingretten, hvorav 22 av sakene ledet til domfellelse.

Enheten har fra 2005 – 2007 ført 7 saker for lagmannsretten og fått medhold i sin hovedpåstand i 4 av sakene.

Enheten førte fra 2005 – 2007 3 saker for Høyesterett:

Høyesterett opphevet lagmannsrettens frifinnende dom i en sak hvor en politimann var tiltalt for legemsbeskadigelse. (Rt. 2007 s. 1172.)

Høyesterett opphevet lagmannsrettens domfellelse i sak hvor en tjenestemann var tiltalt for legemsfornærmelse. (Rt. 2007 s. 1473).

Høyesterett opphevet lagmannsrettens frifinnende dom i sak hvor en politimann var tiltalt for å ha skrevet en rapport med uriktig innhold. (Rt. 2007 s. 1663).

anvendelse overfor borgerne uten at dette uten videre skal føre til strafferettslige reaksjoner. Dette er helt nødvendig for at politiet skal utføre sin rolle som ordensvern og det legges generelt til grunn at politiet må kunne utøve den makt som anses nødvendig for å få gjennomført tjenesteoppdraget. Vurderingen må skje der og da og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid.”

I Rt. 2003 side 948 har Høyesterett gitt sin tilslutning til følgende uttalelse fra lagmannsrettens dom i samme sak:

”Det er likevel klart at avgjørelsen av om makt skal anvendes i stor grad må bero på skjønnsmessige vurderinger tatt av den aktuelle tjenestemannen i situasjoner som kan være meget vanskelige å takle, og at det derfor i noen grad må gis rom for feilvurderinger uten at det derved kan konstateres at vedkommende tjenestemann har gjort seg skyldig i noe straffbart.”

Høyesterett har opprettholdt dette synet i sin kjennelse giengitt i Rt. 2007 side 1172.

Utfallet av behandlingen av Spesialenhetens saker i domstolene viser at Spesialenheten ikke er for tilbakeholden med å fremme saker.

TIPS OSS TLF: 62 88 25 00 SMS: GLTIPS til 2005 E-POST: tips@glomdalen.no

Spennende KIL-år SIDE 28 OG 29

Nektet straffeskyld i retten SIDE 4

Klart for Morodalsfestival SIDE 13

Erkjente lekkasjer

Politimannen fra glåmdalsdistriktet som er tiltalt for omfattende lekkasjer av taushetsbelagte opplysninger til VG og Se og Hør, angrer den tette kontakten med journalister.

I Øvre Romerike tingrett går erkjente han å ha gitt bilder og opplysninger ved tre anledninger til VG.

Ble bondefanget

Hytte brant ned til grunnen

Blant de som ble fanget opp i forbindelse med opplysningene i VG og Se og Hør, er politimannen som er tiltalt for omfattende lekkasjer av taushetsbelagte opplysninger til VG og Se og Hør.

Hyppige brudd på taushetsplikten

Spesialenheten mottok fra 2005 til 2008 248 anmeldelser for brudd på taushetsplikten. Det ble reagert med forelegg eller tiltale for i alt 42 overtredelser.

Som andre offentlige ansatte har ansatte i politiet taushetsplikt. Taushetsplikten omfatter blant annet å sørge for at utenforstående ikke får vite om noens forhold til politiet. Brudd på taushetsplikt er ofte knyttet til straffesaker.

Brudd på taushetsplikten er straffbart etter straffeloven § 121:

”Den som forsettelig eller grovt uaktsomt krenker taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av hans tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Begår han taushetsbrudd i den hensikt å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning eller utnytter han i slik hensikt på annen måte opplysninger som er belagt med taushetsplikt, kan fengsel inntil 3 år anvendes. Det samme gjelder når det foreligger andre særdeles skjerpene omstendigheter.”

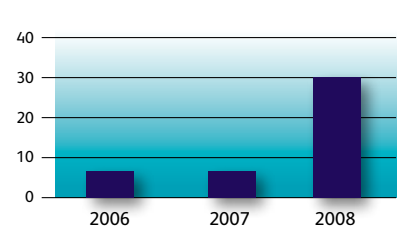
I politiets registre, oppdragslogger og straffesaker er det mye sensitiv informasjon. Taushetsplikten er derfor viktig for å ivareta personverninteresser, samfunnsikkerhet og hensynet til sikring av bevis. At ansatte i politiet forholder seg korrekt til taushetsplikten er også viktig for å opprettholde den nødvendige tilliten til politiet.

Spesialenheten mottar mange anmeldelser mot ansatte i politiet for brudd på taushetsplikt. Motivene for å bryte taushetsplikten kan være mange. Typiske situasjoner er:

1. Ansatte i politiet bryter sin taushetsplikt for å forebygge lovbrudd, for eksempel ved å gi informasjon til foreldre om en ungdoms omgangskrets.
2. Ansatte i politiet bryter sin taushetsplikt ved å gi informasjon til media.
3. Ansatte i politiet gir taushetsbelagt informasjon til personer tilknyttet kriminelle miljøer.

Saker som gjelder brudd på taushetsplikt kan være vanskelige saker for Spesialenheten å oppklare.

Brudd på taushetsplikt

Antall anmeldelser vedrørende brudd på taushetsplikt som har ført til straffereaksjon.

Lekkasjesaker i 2008

En politibetjent ble tiltalt for å ha overlevert informasjon til VG og Se & Hør fra en del medieprofilerte straffesaker, herunder en dobbeltdrapssak under etterforskning ved Vestoppland politidistrikt, den såkalte "lommemannsaken" og andre straffesaker som gjaldt kjente personer. Politimannens søk i politiets registre passet med tidspunkter for hans telefonkontakt til VG og Se & Hør og påfølgende oppslag der kort etter. Spesialenheten fant grunnlag for å tiltale politibetjenten for mer en 20 tilfeller av brudd på taushetsplikten ved å ha gitt fortrolig informasjon til VG og Se & Hør. Politibetjenten ble i tingretten dømt til fengsel i 90 dager, hvorav 60 dager betinget. Han ble også fradømt retten til i fremtiden å inneha stilling i politiet.

En politiførstebetjent ble tiltalt av Spesialenheten for å ha fremsatt trusler mot to kollegaer i brev til en kjent og antatt farlig kriminell ved blant annet å ha opplyst om kollegers deltakelse i en tidligere bevæpnet politiaksjon mot den samme personen. Politiførstebetjenten ble i tingretten dømt til fengsel i 45 dager og fradømt retten til å ha stilling i politiet.

En politibetjent ble bøtelagt med kr. 5 000 for å ha brutt taushetsplikten. Politibetjenten ble kontaktet av en person som var kjent med at politiet hadde mottatt en bekymringsmelding om ham og lurte på hvem som sto bak meldingen. Politibetjenten fant en melding i oppdragsloggen og gav opplysning om meldingens innhold og hvem som sto bak. Forelegget er vedtatt.

En politibetjent ble i tingretten idømt en bot på kr. 10 000 for å ha overlevert personinformasjon fra politiets registre til en kriminell barndomsvenn. Barndomsvennen hadde bedt om informasjon om en person han mente hadde voldtatt en venninne av ham. Retten la i formildende retning vekt på at politibetjenten ikke trodde opplysningene skulle brukes til noe kriminelt, men ble gitt for å hjelpe venninnen som følte seg utrygg.

En politioverbetjent ble i tingretten dømt til betinget fengsel i 21 dager og en bot på kr. 10 000 for å ha overlevert en sikkerhetsgraderte rapport om "Den spesialiserte sikkerhetsbransjen" til en journalist i TV2. Retten la vekt på at taushetsbruddet var alvorlig fordi deler av rapportens innhold var av sensitiv karakter og at taushetsbruddet representerte en fare for personer som hadde bidratt med informasjon til rapporten. Taushetsbruddet var også egnet til å svekke nasjonale sikkerhetsinteresser samt politiets og Forsvarets omdømme og troverdighet i forhold til samarbeidende tjenester.

En politiadvokat ble bøtelagt med kr. 6 000 av Spesialenheten for brudd på taushetsplikten ved å ha overlevert informasjon til en kristen organisasjon om en tiltale mot en person som hadde et ansettelsesforhold i et av organisasjonens selskaper. Politiaadvokaten fikk kjennskap til tiltalen i en samtale med en statsadvokat han kjente. Opplysningene ble formidlet uten at statsadvokaten, som hadde ansvaret for saken, var kjent med det og på et tidspunkt hvor tiltalen ikke var offentlig kjent. Politiaadvokaten hadde selv ikke noe med den aktuelle straffesaken å gjøre. Politiaadvokaten vedtok ikke forelegget. Tingrett ila ham samme bot. Lagmannretten fasthold tingrettens dom.

En politibetjent ble bøtelagt med kr. 4 000 for å ha brutt taushetsplikten. Han ga informasjon til barnehagestyresen i barnehagen hvor hans eget barn gikk om en barnehageassistents forhold til politiet. Forelegget er vedtatt.

Bilforfølgelse og torpedering

I henhold til Riksadvokatens rundskriv nr 03/2006 for Spesialenheten er det i utgangspunktet bare bilforfølgelser som har medført alvorlig skade eller død som skal oversendes fra politiet til Spesialenheten for behandling.

Spørsmålet om mulig straffansvar for deltagende polititjenestemenn etter bilforfølgelser som har medført alvorlig skade eller død reiser mange vanskelige spørsmål. Forfølgelse av kjøretøy er en godkjent metode regulert ved instruks fra Politidirektoratet. Som i mange andre operative situasjoner må politiet der og da foreta vanskelige avveininger og det skal i henhold til lovgivning og rettspraksis mye til før man i ettertid skal kunne konkludere med straffansvar. Spesialenheten har i flere avgjørelser påpekt at det kan være behov for en ny gjennomgang av instruksverket. Bilforfølgelser kan ha store menneskelige omkostninger. Det har de siste år vært flere bilforfølgelser i Norge hvor forfulgte bilførere eller andre trafikanter har omkommet eller kommet til alvorlig skade. I mange tilfelle blir bilforfølgelser iverksatt på bakgrunn av trafikkforseelser og hverdagskriminalitet. Spesialenheten har i flere saker derfor stilt spørsmål ved om det var ubetinget nødvendig å iverksette og gjennomføre forfølgelsen.

Risikoen ved bilforfølgelser er ofte stor. Dette fremgår også klart av SINTEFs undersøkelse fra 2000: Vurdering av politiets forfølgelses-kjøring. Dybdeanalyse av 44 biljakter. (Rapport nr. STF 22 A00563). Spesialenheten har i 2008 etterforsket to bilforfølgelser som har ført til død.

Riksadvokaten har omgjort Spesialenhetens vedtak om henleggelse i to saker hvor polititjenestemenn har benyttet torpedering som

metode for å stanse trafikanter som ikke stanser for kontroll. Torpedering kjennetegnes ved at politiet bruker eget kjøretøy til å sette et annet kjøretøy ut av spill. Metoden er ikke regulert i politiets instruksverk.

Den ene saken gjaldt en polititjenestemann som ved hjelp av politibilen stanset en moped som det satt to gutter på. Mopeden var uregistrert og ble antatt stjålet. Den ene av guttene hadde ikke hjelm. Da mopeden svingte inn på en gangsti, fulgte føreren av politibilen etter og stanset mopeden ved å kjøre inn i mopedens bakhjul. Mopeden ble skjøvet mellom seks og ti meter før den stoppet og deretter veltet. Guttene falt i bakken og fikk mindre skrubbsår. Tjenestemannen ble gitt et forelegg for overtredelse av straffeloven § 325, første ledd nr. 1 og vegtrafikkloven § 3, jf. § 31, første ledd. Polititjenestemannen nektet å vedta forelegget og saken ble behandlet ved domstolen. Han ble i tingretten dømt til å betale en bot på kr. 5 000. Anke fra domfelte over lovanvendelsen ble behandlet av lagmannsretten, som forkastet anken. Anke over lagmannsrettens kjennelse ble ikke tillatt fremmet i Høyesterett.

Den andre saken gjaldt en tjenestemann som observerte at en person utenfor en skole overleverte narkotiske piller. Personen syklet fra stedet og tjenestemannen opptok forfølgelse med bil. På en hellelagt gangvei langs en brygge ble personen på sykkel torpedert av politibilen, slik at personen falt av sykkelen

og rullet rundt. Han ble påført skrubbsår på hender, kne og skulder. Tjenestemannen ble gitt et forelegg på kr 10 000 for overtredelse av straffeloven § 325 nr. 1, straffeloven § 228, første ledd og vegtrafikkloven § 3, jf. § 31, første ledd, som han nektet å vedta. Han ble i tingretten dømt til å betale boten og saksomkostninger.

Alvorlige ulykker i sammenheng med bilforfølgelser (utvalg)

Mars 2005

En patrulje forsøkte å stanse en bilfører som kl. 03 kjørte i feil retning i en rundkjøring. Bilføreren (24) stanset ikke på tegn fra politiet og forsøkte å kjøre fra patruljen. Etter en forfølgelse over ca 3 km kjørte bilføreren ved utgangen av en tunnel inn i en betongkant. Bilføreren, som døde som følge av skader han pådro seg i sammenstøtet, var ikke påvirket av alkohol eller narkotika.

April 2007

En politibetjent ble ca kl. 15 oppmerksom på fører av en gammel Volvo som kjørte uvørent. Bilen manglet kjennetegn bak. Bilføreren (23) stanset ikke på tegn fra politiet og forsøkte å kjøre fra. Etter en forfølgelse over ca 2 km kjørte bilføreren på en syklist som kom i mot. Syklisten (43) døde som følge av skadene hun fikk i sammenstøtet. Bilføreren var alkoholpåvirket.

April 2008

En patrulje observerte ca kl. 10 en bilfører som de kjente til fra før og som de visste ikke hadde gyldig førerkort. Bilføreren (36) stanset ikke på tegn fra politiet og forsøkte å kjøre fra patruljen. Etter en forfølgelse over ca 9 km mistet bilføreren kontrollen over sitt kjøretøy og kjørte inn i et tre. Bilføreren, som døde på stedet, var påvirket av amfetamin og andre narkotiske stoffer.

Mai 2007

En UP-patrulje innledet kl. 20 forfølgelse av en motorsyklist som råkjørte på E6 i Akershus. Motorsyklisten kjørte fra patruljen, men ble oppdaget igjen rett før han kjørte ned i en tunnel under Oslofjorden. Politiet i et nabolokale ble varslet og opprettet en stoppost. Da føreren av motorsykkelen ikke stanset ved stopposten, oppsto en ny forfølgelse. Motorsyklisten kjørte da etter noe tid inn i en personbil som var i ferd med å svinge til venstre og krysset hans vegbane. Føreren av motorsykkelen (19) ble som en følge av sammenstøtet alvorlig skadet og fikk blant annet lammelser i en arm og i beina. I bilen som motorsyklisten kjørte inn i befant det seg en kvinne og fem barn. Ingen av dem kom til fysisk skade.

Mars 2008

En patrulje innledet ca kl. 03 forfølgelse av en personbil som kjørte i meget høy hastighet og som ikke etterkom signal fra politiet om å stanse for kontroll. Da bilføreren ble vurdert å kjøre farefullt avbrøt patruljen etter noe tid forfølgelsen og fulgte etter på avstand. Bilføreren (18) mistet etter en stund kontrollen på sitt kjøretøy, kom utenfor kjørebane og rullet rundt. Bilføreren, som døde av hodeskader, var påvirket av alkohol og hasjissj.

Korrupsjon er samfunnsskadelig

Korrupsjon er svært ødeleggende for folks tillit til forvaltningens upartiskhet og integritet, og bryter ned samfunnets funksjoner. Korrupsjon er illojal og svikaktig opptreden.

Å avdekke og straffe korrupsjon er viktig av hensyn til å opprettholde samfunnsordenen og allmennhetens tillit til den offentlige virksomhet. Politisk sett er korrupsjon en trussel mot demokratiet og grunnleggende rettsstatsprinsipper som likhet for loven.

Korrupsjon er ikke bare bestikkelser, det er også en form for maktmisbruk. Det er ofte en flytende, uklar grense mellom hva som er ulovlig misbruk av stilling og hva som er omstridt, men ikke ulovlig, bruk eller misbruk av maktposisjon. For eksempel krever ikke alltid den korrupte umiddelbar, økonomisk belønning for å gjøre noen en tjeneste, men bygger opp avhengighet og takknemlighetsgjeld hos noen som han kan hente inn senere.

En utbredt og anerkjent definisjon av korrupsjon er den som brukes av Verdensbanken: **"Korrupsjon er misbruk av offentlig makt til egen fordel."** I 1999 definerte PricewaterhouseCoopers korrupsjon slik i rapporten **"Korrupsjon i Norge"**: **"En fordel som ytes for å skape et skjult avhengighetsforhold eller løfte om et slikt avhengighetsforhold for å påvirke en handling eller unnlatelse hos mottakeren."**

Norge undertegnet Europarådets straffettslige konvensjon mot korrupsjon 27.01.99. Norsk straffelov har i § 276a og 276b en egen korrupsjonsbestemmelse som tilfredsstillende de krav som utledes av europarådskonvensjonen. Bestemmelsen er utformet slik at den er et effektivt rettslig middel i kampen mot korrupsjon.

Straffeloven § 276a regulerer hva som er straffbar korrupsjon:

"For korrupsjon straffes den som

- a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag, eller
- b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

Straffen for korrupsjon er bøter eller fengsel inntil 3 år. Medvirkning straffes på samme måte."

Etter straffeloven § 276b straffes grov korrupsjon med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om korrupsjonen er grov skal det blant annet legges vekt på om handlingen er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag, om den har gitt betydelig økonomisk fordel, om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art, eller om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap.

Spesialenheten har hatt saker hvor spørsmålet om korrupsjon har vært vurdert. Dette har vært saker hvor polititjenestemenn har overlevert taushetsbelagt informasjon til person knyttet til kriminelle miljøer for å oppnå en privat fordel, eller stjålet for eksempel passdokumenter og overlevert de til en menneskesmugler mot betaling. I slike saker har polititjenestemennene blitt domfelt for overtredelse av andre bestemmelser i straffeloven enn korrupsjonsbestemmelsen.

Ulovlig innreise

I 2008 ble en politibetjent domfelt i tingretten for korrupsjon. Politibetjenten hjalp sin kones søster til ulovlig innreise til Norge, til tross for at han visste at hun overfor norske myndigheter hadde oppgitt falske personalia og at hun tidligere hadde fått avslag på søknad om besøksvisum. Han misbrukte sin stilling ved et lensmannskontor til å behandle og innvilge søknaden om oppholdstillatelse, til tross for at han visste at søkeren var hans kones søster og at han handlet utenfor sitt ansvarsområde. Han ga sin svigerinne en utilbørlig fordel. Politibetjenten ble fradømt sin stilling i politiet.

Bisto soningsfange

I juni 2009 kommer en alvorlig korrupsjonssak opp for retten. To politimenn ble høsten 2008 satt under tiltale for overtredelse av straffeloven § 276b, første ledd, jf. andre ledd, jf. § 276a, første ledd bokstav a (grov korrupsjon) m.v. Korrupsjonsanklagen knytter seg til samarbeid mellom de to og en næringsdrivende.

Tiltalen gjelder blant annet at politimennene, i forbindelse med at den næringsdrivende sonet en dom, hentet ham ut av fengselet. Den næringsdrivende ble gitt frihet til å være sammen med sin samboer og utføre arbeid i sin virksomhet.

Anmeldelser av rasisme

Når en sak registreres hos Spesialenheten legges det ikke inn opplysninger om anmelders statsborgerskap eller etniske opphav. Spesialenheten følger på dette punktet samme standard som for registrering av anmeldelser hos politiet. Statistikken er basert på det anmeldte forhold og hvilke straffebestemmelser saken er etterforsket og avgjort i forhold til. Det betyr at statistikken i seg selv ikke er nok til å si noe om omfanget av eller innholdet i anmeldelser om rasisme eller diskriminering.

Hatefulle, rasistiske eller diskriminerende ytringer som er fremstilt offentlig kan straffes etter straffeloven § 135 a, men rettspraksis viser at det av hensyn til ytringsfrihet skal mye til før bestemmelsen kommer til anvendelse. I 2008 har Spesialenheten avgjort fire saker som er registrert avgjort i forhold til straffeloven § 135 a. En av sakene gjaldt tegninger på en politistasjon, to gjaldt tjenestemenns oppførsel og ytringer og en gjaldt ordbruk i en politirapport.

Straffelovens bestemmelse om utilbørlig oppførsel i tjenesten, vil kunne ramme oppførsel eller språkbruk som anmelder har opplevd som rasistisk, fordomsfull eller diskriminerende. I 2008 ble en slik sak prøvd for retten. Spesialenheten mente at en arrestforvarer hadde opptrådt utilbørlig da han sa "you are acting like a monkey boy" til en mørkhudet arrestant.

Tingretten frifant arrestforvareren. Retten fant at uttalelsen var kritikkverdig, men ikke straffbar. Det ble lagt vekt på at uttalelsen var en reaksjon på arrestantens negative opptreden og karakteriserte hans oppførsel og ikke hans person. Retten mente at uttalelsen ikke var rasistisk.

Også i saker som registreres i forhold til straffebestemmelser om grov uforstand i tjenesten eller maktbruk kan det ligge direkte eller indirekte beskyldninger om diskriminerende oppførsel. Slike saker må avgjøres i forhold til de grunnleggende vilkår for f.eks. maktbruk eller tjenesteutøvelse for øvrig. Utfordringen er å etterforske sakene slik at det kommer frem om det er handlet i strid med regelverket på grunn av diskriminerende holdninger eller motiver.

Spesialenhetens straffesaksinstruks sier at anmeldelser med påstand om rasisme skal prioriteres. Det vil blant annet innebære at det i slike saker innhentes utdypende forklaring til anmeldelsen oftere enn i andre saker.

Politiets bruk av håndjern

Spesialenheten har i flere saker i 2008 funnet grunn til å kritisere politiets bruk av håndjern mv. Av politiinstruksen følger at håndjern bare kan brukes på personer som truer med, eller gjør seg skyldig i vold under pågripelse, ransaking eller transport eller der forholdene gir begrunnet frykt for at vedkommende vil kunne utøve vold eller flykte. Ellers kan håndjern brukes mot person som forsøker å skade seg selv og for å hindre bevisforspillelse. Håndjern kan ikke ut fra generelle erfaringer eller betraktninger anvendes som "verneutstyr". Det må foreligge en konkret begrunnet fare for at en person kan gå til angrep eller skade seg selv.

Flere tjenestemenn har i avhør hos Spesialenheten forklart at håndjern alltid benyttes under transport eller at håndjern brukes fordi man "aldri vet hva folk vil finne på". Bruk av håndjern ut i fra slike begrunnelser er i strid med regelverket. Spesialenheten mener å se at politiet i byområder har den laveste terskelen for å benytte håndjern. Det skyldes trolig at politiet i mindre tett befolkede områder står overfor færre spente situasjoner og at de har bedre kunnskap om og oversikt over befolkningen.

Spesialenheten har behandlet flere saker som gjelder bruk av særlige maktmidler som håndjern og tvangstrøye på personer i politiarrest. I en sak som gjaldt bruk av håndjern på ryggen inne på celle over et tidsrom på mer enn 4 timer, fant Spesialenheten grunn til å stille spørsmål ved forsvarligheten av at arrestanten var iført håndjern over så lang tid. Saken ble med bakgrunn i de opplysninger som forelå om arrestantens truende opptreden henlagt, men ble oversendt til politimesteren for administrativ vurdering av om det var behov for å gi nærmere føringer eller retningslinjer for bruk av håndjern i arrest. Spesialenheten ga uttrykk for at det bare helt unntaksvis kan være forsvarlig å bruke håndjern på personer i arrest. Det ble også pekt på at det ved bruk av maktmidler i arrest bør foretas hyppigere inspeksjoner av arrestanten enn hver halvtime.

I sammenheng med behandlingen av en sak som gjaldt bruk av tvangstrøye fant Spesialenheten grunn til å henvende seg til Politidirektoratet med spørsmål om behov for en egen instruks for bruk av tvangstrøye og reimer. Det ble i brevet blant annet vist til at det i lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern § 4-8 er satt svært strenge vilkår for bruk av mekaniske tvangsmidler som hindrer en persons bevegelsesfrihet, herunder bruk av belter og reimer. Politidirektoratet gjennomførte undersøkelser i alle politidistriktene med hensyn til omfanget av bruk av slike tvangsmidler i arrestene og utga april 2008 foreløpige retningslinjer for bruk av tvangstrøye og reimer.

Spesialenheten har så langt ikke funnet at det har vært grunnlag for å reagere med straff mot politiet på grunn av urettmessig bruk av håndjern. Det skjønnsom konkret har vært utvist har ikke vært av en så kvalifisert klanderverdig karakter at det har gitt grunnlag for straffereaksjon.

Internasjonalt samarbeid

Siden 2006 har Spesialenheten deltatt i en sammenslutning mellom europeiske tjenester - EPAC (European Partners Against Corruption) - med samme arbeidsområde som Spesialenheten (police oversight bodies) og antikorrupsjonsenheter.

I 2008 har Spesialenheten deltatt i to arbeidsgrupper i EPAC, arbeidsgruppen for forberedelse av den årlige konferansen og arbeidsgruppen for utarbeidelse av rutiner for samarbeid og utveksling av personell. Spesialenheten deltok på 2008-konferansen i Manchester i England, med IPCC (Independent Police Complaint Commission) som vertskap. Tema for konferansen var "Integrity; A European Dialogue". Konferansen hadde fokus på rettsavgjørelser avsagt ved Den europeiske menneskerettighetsdomstolen om etterforskning av saker mot politiet, krav til effektivitet, tillit, samfunnsdialog og objektivitet. Sjefen for Spesialenheten holdt et innlegg om enhetens og dens fremtidige utfordringer.

Erfaringen Spesialenheten har hentet fra samarbeidet i EPAC er svært nyttig. Flere europeiske land har eller er i ferd med å etablere frittstående tjenester organisert utenfor politiet.

Samtaler med europeiske kollegaer har klarlagt at de utfordringer og problemstillinger Spesialenheten står overfor er sammenfallende i flere land. Fremtredende er:

- Behovet for gode evner/rutiner til å etterforske raskt, effektivt, grundig i saker hvor personer har blitt alvorlig skadet eller mistet livet i forbindelse med politiets tjenesteutførelse.
- Kritikk for at for få polititjenestemenn blir straffeforfulgt, manglende etterforskning etc.
- Rekruttering
- Stor andel saker henlegges uten etterforskning

Spesialenheten har besøkt Riksenheten för Polismål i Sverige. Det arbeides med å etablere et fastere nordisk samarbeid for erfaringsutveksling og det planlegges et nordisk møte i 2009.

Danmark utreder ny organisasjonsmodell og har i den forbindelse hatt omfattende kontakt med Spesialenheten. Våren 2008 holdt Spesialenheten et innlegg på et seminar i regi av Europarådets menneskerettighetskomisjonær: "Police complaints mechanisms: ensuring independence and effectiveness". Spesialenhetens rolle som særskilt påtalemyndighet var hovedtema for innlegget. Organiseringen av Spesialenheten vakte stor interesse. Spesialenheten er det eneste etterforskningsorganet i Europa med egen integrert og selvstendig påtalemyndighet. Rapporten fra seminaret finnes på www.coe.int med referanse CommDH (2008) 16.

Samarbeidende etterforskningsorganer i Europa

Belgia:	Committee Police (Committee P)
England:	Independent Police Complaint Commission (IPCC)
Irland:	Garda Síochána Ombudsman Commission (GSOC)
Nederland:	Dutch Rijksrecherche
Nord-Irland:	Police Ombudsman for Northern Ireland
Skottland:	Police Complaints Commission for Scotland Office
Sverige:	Riksenheten för polismål
Ungarn:	Independent Police Complaint Commission
Østerrike:	Federal Bureau for Internal Affairs (BIA)

Norwegian Bureau for the Investigation of Police Affairs

Flere saker og kortere saksbehandlingstid

Spesialenheten har til tross for et stigende antall anmeldelser halvert saksbehandlingstiden fra 2006 til 2008. Økt bemanning og bedre organisering forklarer utviklingen.

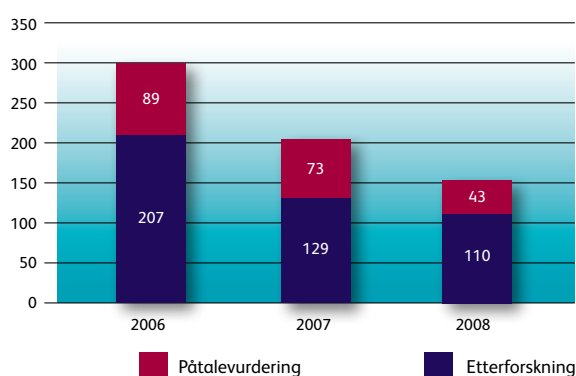
Spesialenheten har en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 153 dager for saker som er avgjort i 2008. Omregnet i måneder er dette samsvarende med

det fastsatte målet for 2008 på 5 måneder. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2007 var 202 dager (6,6 måneder) og i 2006 var den 296 dager (9,7 måneder).

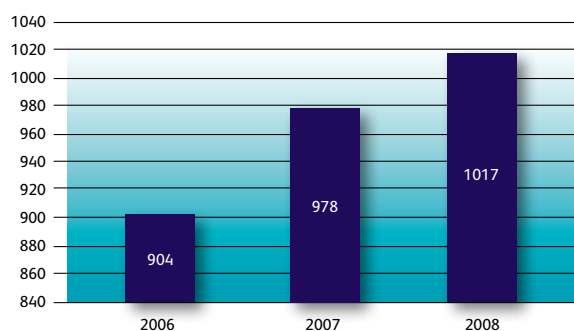
Spesialenheten har i 2008 registrert 1 017 nye anmeldelser. I samme periode er det avgjort 1 367 anmeldelser (805 saker). Selv om behovet for å bruke ressurser

i en sak vil variere meget, indikerer en sammenstilling av de to tallene at organisasjonen i dag er utviklet til et nivå som gjør at en er i stand til å takle en påregnelig saksmengde.

Kortere saksbehandling (antall dager)

Antall mottatte anmeldelser

Tema	2008	2007	2006
Saksbehandlingstid fra mottatt sak til påtaleavgjort	153 dager	202 dager	296 dager
Mottatte saker	799 saker	787 saker	703 saker
Mottatte anmeldelser	1017 anmeldelser	978 anmeldelser	904 anmeldelser
Avgjorte saker	805 saker	846 saker	621 saker
Positive påtaleavgjørelser (siktelse, tiltale, forelegg)	91 anmeldelser	84 anmeldelser	101 anmeldelser
Klager til Riksadvokaten	126 saker	136 saker	104 saker
Antall avhør	1392 avhør	1382 avhør	1147 avhør

39% av sakene henlagt uten etterforskning

Formålet med etterforskning er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelse av spørsmålet om tiltale, og tjene som forberedelse for sakens eventuelle behandling i retten. Spørsmålet om det skal iverksettes etterforskning er av skjønsmessig karakter. I vurderingen legges blant annet vekt på momenter som sannsynlighet og saklighet. Spesialenheten har en praksis som innebærer at terskelen for å iverksette etterforskning er satt lavt.

Mange anmeldelser vurderes å ha et innhold som gjør at det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning.

Årsakene til dette er flere. Noen anmeldere mener at en handling utført av politiet er straffbar selv om den etter lovgivningen er fullt ut lovlig. Spesialenheten mottar også en del anmeldelser hvor anmelder åpenbart har som motiv å hindre politiets arbeid i en pågående etterforskning. En del anmeldelser er også klart usakelige eller helt uten begrunnelse.

Det går frem av statistikken for 2008 at 39% av anmeldelsene er henlagt fordi det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Dette er en nedgang fra 2007 da andelen var 51%. At en anmeldelse henlegges med denne begrunnelse betyr ikke at saken ikke er grundig vurdert.

I flertallet av sakene er det innhentet og gjennomgått dokumenter fra anmelders straffesak i politiet ("speilsaken"). I mange saker har en i tillegg til å gjennomgå anmeldelsen opptatt en utdypende forklaring fra anmelderen. Også i saker hvor det ikke iverksettes etterforskning skrives et begrunnet vedtak.

Andelen saker som har ført til forelegg eller tiltale er stabilt

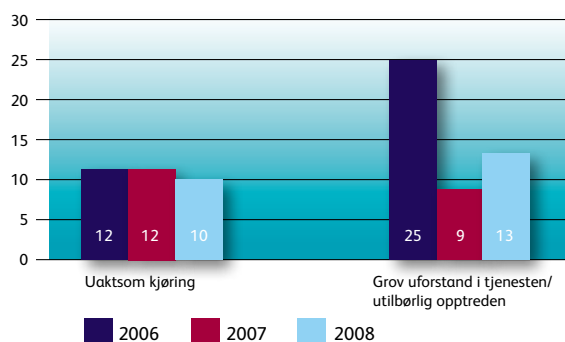
Det har vært rettet kritikk mot Spesialenheten fordi det er for få saker som fører til straffreaksjon. Det er i den forbindelse viktig å poengtere at Spesialenhetens oppgave er å etterforske og påtaleavgjøre saker i samsvar med de rammer som følger av lovgivning og rettspraksis. Politiet har gjennom lovgivningen vide fullmakter og lovgiver har på flere områder satt en relativt høy terskel for å kunne konkludere med straffansvar. Det er også gjennom rettspraksis slått fast at politiet skal ha en relativt romslig ramme når man i ettertid skal vurdere spørsmålet om straff i sammenheng med

den lovlige tjenesteutførelsen. Det legges blant annet vekt på at politiet ofte har plikt til å gripe inn i uoversiktlige og vanskelige situasjoner. Spesialenheten må vurdere hver sak for seg og i samsvar med prinsippene for god påtalepraksis. Det innebærer blant annet at rimelig tvil om faktiske forhold av betydning for straffbarheten - i Spesialenhetens saker, som i andre straffesaker - skal komme den mistenkte til gode. Tiltale skal ikke tas ut med mindre man er overbevist om straffeskyld og er av den formening at denne vil kunne bevises for domstolen.

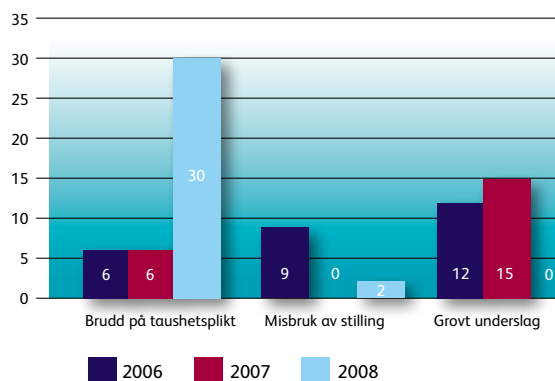
Av 1 367 behandlede anmeldelser i 2008 ledet 91 til positiv påtaleavgjørelse i form av forelegg, siktelse, tiltalebeslutning eller påtaleunntatelse. Det var i alt 37 personer eller foretak som ble ilagt forelegg, siktet, tiltalt eller gitt påtaleunntatelse i 2008.

En kort beskrivelse av alle saker som har ført til forelegg, siktelse (tilståelsesdom), tiltale eller påtaleunntatelse i 2008 er lagt ut på Spesialenhetens hjemmeside; www.spesialenheten.no.

De vanligste forseelser/overtridelser

De vanligste lovbruddene

Eksempler på anmeldelser som henlegges uten etterforskning:

Politimann anmelder politimester for grovt uforstand i tjenesten for å ha anmeldt ham til Spesialenheten.

Person anmelder polititjenestekvinne for i avhør å ha vist ham bilder med pornografisk innhold. Bildene er beslag i politiets straffesak mot personen og er av sentral betydning for avhøret av ham.

Person anmelder polititjenestemenn for å ha sperret fortauet. Politiet hadde tatt oppstilling på fortauet i forbindelse med en trafikk kontroll.

Person anmelder politiet for tortur ved systematisk bruk av laserstråler, radiobølger, kjemikalier i luften og gjennom vannet. Strålingen og radiobølgene har medført smerter i hode, øyne, nyrer, lever og lunger.

Person omhandlet i politidistriktets oppdragslogg for 30 meldinger og tjenesteoppdrag om psykiatri, ordensforstyrrelser, støy, husbråk og telefonsjikane, anmelder politiet for trakassering.

Saksbehandling og metodebruk

Det er i forarbeidene til opprettelsen av Spesialenheten forutsatt at saksbehandlingen i enheten skal skje i to nivåer og at Sjefen for Spesialenheten ikke skal delta i eller gi detaljerte føringer for etterforskningsavdelingenes arbeid. Når en sak anses tilstrekkelig opplyst, avgir etterforskningsavdelingene en skriftlig innstilling eller forslag. Innstillingene skrives av en fast ansatt jurist eller av en av advokatene på verv.

Alle innstillinger og vedtak i Spesialenheten begrunnes. Å skrive begrunnelser er selvsagt ressurskrevende, men er vurdert å gi verdifull informasjon til både anmeldere og anmeldte. Spesialenhetens begrunnelser vil i noen tilfelle også kunne være en rettesnor for politiet på områder hvor det kan være behov for å korrigere rutiner/praksis.

I en del vedtak kritiserer Spesialenheten tjenestehandlinger i politiet eller påtalemyndigheten selv om det ikke konkluderes med straffansvar. En åpen og tilgjengelig etterforsknings- og beslutningsprosess er viktig for å oppfylle Norges forpliktelser etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen. Europarådets menneskerettighetskommissjonær har fremhevet Spesialenhetens begrunnede påtalevedtak som et eksempel på god praksis for å oppfylle denne forpliktelsen.

Riksadvokaten er faglig overordnet Spesialenheten og kan gi pålegg om iverksetting, gjennomføring og stansing av etterforskning. Riksadvokaten behandler også klager over vedtak truffet av Spesialenheten, jf. straffeprosessloven § 59a. Spesialenheten har under etterforskningen adgang til å benytte alle lovlige

etterforskningsmetoder. Bevisinnhenting i Spesialenhetens saker skjer først og fremst ved avhør av anmelder, vitner og mistenkte.

For flertallet av anmeldelsene som inngis til Spesialenheten er det slik at anmelder allerede er part i en straffesak hos politiet. "Speilsak" er et begrep som brukes på politiets saksdokumenter i straffesaken mot anmelder.

I oversiktene nedenfor ønsker Spesialenheten å synliggjøre tiltak og metodebruk i forbindelse med undersøkelse/etterforskning av saker hvor ansatte i politi og påtalemyndighet er anmeldt/mistenkt for å ha begått straffbar handling i tjeneste.

	2008	2007	2006
Antall avhør	1392	1382	1147
Speilsak	533	605	424
Bistand fra Kripos	13	27	7
Bistand fra Økokrim	3	3	0
Foretatt obduksjon	4	5	4
Varetektsfengsling	1	2	2
Pågrepelse	3	6	3
Gjennomført rettslig avhør	2	1	1
Rapport fra Rettsmedisinsk institutt	1	7	1
Innhentet legeuttalelse	32	32	19
Foretatt ransaking	6	7	4
Kommunikasjonskontroll	1		

I tillegg til metodene som er tallfestet i oversikten kommer innhenting av dokumenter, oppdragslogg og lydlogger fra politiet, trafikkdata fra teleoperatører, kontoopplysninger fra bank osv.

Hvem var anmelder i 2008?

Oversikten viser hvem som har inngitt anmeldelse i saker som er avgjort i 2008. Oversikten omfatter også saker hvor Spesialenheten har iverksatt etterforskning (alvorlig skade eller dødsfall) i henhold til

påtaleinstruksen § 34-6 annet ledd. I avgjorte undersøkelsessaker er politidistriktet oppført som melder. Blant avgjorte saker i 2008 er det 9 saker hvor Spesialenheten uten forutgående

anmeldelse fra fornærmet eller rapport fra politidistriktet har funnet grunn til å iverksette etterforskning

Hvem	Antall saker i 2008	%	Antall saker i 2007	%	Antall saker i 2006	%
Spesialenheten tar eget initiativ	9	1	14	2	9	1
Politidistriktet	79	9	127	15	59	9
Fornærmet	617	75	587	68	464	73
Fornærmet v/ advokat	90	11	107	12	64	10
Andre	30	4	28	3	37	7
Totalt	825		863		726	

79 % av anmeldere i påtaleavgjorte saker er menn, 21 % er kvinner.

Hvem ble anmeldt i 2008?

Oversikten viser stillingskategori og (delvis) embetstilknytning for personer i saker som er avgjort ved Spesialenheten i 2008. 86 % av sakene gjelder tjeneste-

menn/kvinner i politiet, 13 % ansatte i påtalemyndigheten og 1 % sivilt ansatte i politiet.

Hvem	Antall anmeldte i 2008	%	Antall anmeldte i 2007	%	Antall anmeldte i 2006	%
Polititjenestemann/ - kvinne	1013	77	1049	80	669	80
Politiadvokat	116	9	133	10	69	8
Statsadvokat	23	2	21	2	12	1
Riksadvokatembetet	5	0	3	0	2	0
Sivilt ansatt	15	1	9	1	7	1
Andre (herunder foretak og politimester)	143	11	94	7	73	10
Totalt	1315		1309		832	

Avhør:
Avhør skjer under kontrollerte omgivelser, med bruk av lydopptak. Etterforskeren skriver deretter et sammendrag av avhøret.

Utdrag av registrerte saker i 2008

Det er viktig å presisere at forholdets art i tabellen er basert på anmelderens pretensjon om hva slags straffbart forhold som har funnet sted.

Når sakene er ferdig etterforsket vil kode for forholdets art kunne bli endret i forbindelse med påtaleavgjørelsen.

Forholdets art	Antall	Merknader
Ulovlig maktbruk	80	
Ulovlig frihetsberøvelse	13	
Ulovlig ransaking	14	
Brudd på taushetsplikt	81	
Usannhet i tjenesten	43	F. eks. falsk rapport, falsk forklaring, falsk anmeldelse
Narkotikalovbrudd	6	
Sedelighetslovbrudd	3	
Vinningslovbrudd	29	
Grov uforstand i tjenesten	287	Flere saker her vil også gjelde maktbruk
Utilbørlig opptreden	10	
Tjenesteunnløse	26	
Trafikklovbrudd	52	38 av sakene gjelder uaktsom kjøring, hvorav 31 av sakene endte med personskader og/eller materielle skader.

Oversendelse til politimestere for administrativ vurdering

Spesialenheten har i 2008 oversendt 32 saker til politimester eller sjef for særorgan til administrativ vurdering. Dette er saker hvor det har kommet fram forhold som tilsier at saken bør vurderes administrativt.

Dette gjelder for eksempel saker hvor Spesialenheten mener at det er grunn til å vurdere disiplinær forføyning overfor enkeltpersoner eller gjennomgå rutiner/ retningslinjer.

Alle disse sakene er tilgjengelig her: www.spesialenheten.no

Utrykninger

Flere av de sakene Spesialenheten mottar krever umiddelbar etterforskningsinnsats. Enhetens vakttelefon betjenes utenom ordinær arbeidstid av en etterforsker med hjemmevakt. Hjemmevaktens oppgave er å initiere umiddelbare tiltak og sammenkalle nødvendige mannskaper på deres fritid.

Enheten har et riksdekkende ansvar og det kan derfor være vanskelig å komme til et åsted og iverksette tiltak så snart som ønskelig. Det betyr som regel at umiddelbare bevissikringstiltak må gjennomføres med bistand fra politiet. Ofte må polititjenestemenn som har deltatt i skarpe aksjoner isoleres og vente i noe tid før de får avgitt sin forklaring om hendelsen til Spesialenheten.

Spesialenheten vil i lys av erfaringer fra utrykningssaker og internasjonale krav til iverksetting av etterforskning av denne type hendelser ta opp med Justisdepartementet om beredskapsordningene i Spesialenheten bør styrkes.

I 2008 rykket Spesialenheten ut og iverksatte umiddelbare etterforsknings tiltak i 21 saker. Listen omtaler sakene kort. På forhånd planlagte aksjoner om pågripelse og ransaking er ikke tatt med.

07.01.08: Sør- Trøndelag politidistrikt. Brann i en celle ved Trondheim politistasjon. En innsatt hadde under luftig gjemt en lighter i bukselinningen. Tilbake på cellen satte han fyr på tidsskrifter.

07.01.08: Telemark politidistrikt. Mann funnet død i sin bolig. Han var kvelden før anholdt av politiet på grunn av ruspåvirkning og kjørt hjem til sin egen bolig.

12.01.08: Follo politidistrikt. Det fremkom informasjon i sammenheng med politiets pågripelser i "lommemannsaken" om mulig brudd på taushetsplikt i politiet. Spesialenheten fant av hensyn til sakens karakter og muligheter for oppklaring grunn til å iverksette etterforskning umiddelbart.

12.03.08: Haugaland og Sunnhordland politidistrikt. Melding fra politimester om mulig brudd på taushetsplikt. En ansatt ble mistenkt for å ha lekket informasjon til en arbeidsgiver om at

politiet hadde fått tips om bruk av ulovlig arbeidskraft. Av hensyn til sakens karakter og muligheter for rask oppklaring ble etterforskingstiltak iverksatt umiddelbart.

14.03.08: Helgeland politidistrikt. Bilforfølgelse ved Sandnessjøen. Føreren av den forfulgte bilen mistet kontrollen på sitt kjøretøy etter at politiet hadde avbrutt forfølgelsen, kjørte ut av vegbanen og rullet rundt. Han døde av skader han ble påført ved ulykken. Føreren var ruspåvirket.

10.04.08: Hordaland politidistrikt. Trafikkulykke på E-39 ved Romarheim. En politibetjent på motorsykkel kolliderte med en møtende personbil. Politibetjenten døde på stedet.

28.04.08: Agder politidistrikt. En bilforfølgelse endte med at føreren av den forfulgte bilen mistet kontrollen, kolliderte med et tre og døde på ulykkesstedet. Føreren var ruspåvirket.

04.05.08: Søndre Buskerud politidistrikt. En person i politiarrest ble overført til sykehus på grunn av respirasjonsproblemer og døde der senere.

23.05.08: Sunnmøre politidistrikt. Trafikkulykke på Riksveg 61 ved Strandabøen. En politibil under utrykning kolliderte med en møtende personbil. En person ble alvorlig skadet.

15.06.08: Hordaland politidistrikt. En ung mann tok seg sammen med noen kamerater opp på et tak i Bergen. Da politiet kom til og anropte ham, hoppet/falt han 6 meter ned og ble hardt skadet.

14.07.08: Telemark politidistrikt. En mann forskanset seg i sitt eget hus, avfyrte skudd inne i huset og truet

Utrykninger

politiet med bruk av skytevåpen. Etter at han kom ut av huset, truet han på kloss hold en tjenestemann med revolver. En polititjenestemann avfyrte et skudd som traff mannen i låret.

24.07.08: Hordaland politidistrikt. En mann som satt i avhør hos politiet i Bergen hoppet ut av vinduet på et avhørsrom og ned i bakgården. Han ble skadet i fallet og brakt til sykehus.

09.08.08: Hordaland politidistrikt. En tjenestemann i politidistriktet ble etter å ha møtt på jobb mistenkt av sine kolleger for å være ruspåvirket. Han hadde benyttet bil til jobben.

26.08.08: Hordaland politidistrikt. Kollisjon under utrykningskjøring i Bergen sentrum.

07.09.08: Nordmøre og Romsdal politidistrikt. Tjenestemann ble truffet i foten av vådeskudd fra en kollega.

Hendelsen inntraff i sammenheng med et oppdrag med bevæpningsordre.

09.09.08: Søndre Buskerud politidistrikt. En polititjenestemann ble under utrykning med motorsykel hardt skadet. Spesialenheten etterforsket om tjenestemannen i sammenheng med ulykken selv kan ha handlet på et vis som kan medføre straffansvar.

21.09.08: Follo politidistrikt. En tjenestebil kjørte under et oppdrag på en person som satt eller lå i vegkanten. Personen kom delvis under bilen og ble brakt til sykehus.

27.09.08: Telemark politidistrikt. En person som var varetektsfengslet tok sitt eget liv i Skien fengsel. Spesialenheten iverksatte etterforskning for å avdekke om ansatte i politiet, påtalemyndigheten eller fengselet kan ha handlet på et vis som kan medføre straffansvar.

20.10.08: Vestoppland politidistrikt. Kollisjon mellom en tjenestebil i politiet og en privatbil. Føreren av privatbilen ble alvorlig skadet.

28.10.08: Hordaland politidistrikt. En patruljebil på oppdrag kolliderte med en lastebil. Flere personer ble brakt til sykehus.

13.11.08: Follo politidistrikt. Spesialenheten mottok melding fra politimesteren om at en tjenestemann kan mistenkes for underslag av narkotika. Spesialenheten gjennomførte umiddelbart pågripelse og ransaking.

Spesialenheten for politisaker – en organisasjon i to nivåer

Spesialenheten for politisaker ble opprettet med virkning fra 1. januar 2005 og erstattet da den tidligere ordningen med De særskilte etterforskningsorganene for politiet (SEFO). Spesialenheten er organisert i et nivå for etterforskning og et for påtalevurdering.

Enheten er organisert med tre etterforskningsavdelinger;

- Etterforskningsavdeling Øst-Norge (lokalisert på Hamar og i Oslo)
- Etterforskningsavdeling Vest-Norge (lokalisert i Bergen)
- Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge (lokalisert i Trondheim)

Sjefen for Spesialenheten, som har det overordnede administrative ansvaret for virksomheten og treffer påtaleavgjørelse i alle saker, er lokalisert på Hamar.

Spesialenheten har 29 faste medarbeidere, 16 på Hamar, fire i Trondheim, fire i Bergen og fem i Oslo. Det er ni fast ansatte jurister fra 2009; fem ved etterforskningsavdelingene og fire hos Sjefen for Spesialenheten. Det deltar også 11 personer som har verv på oppdragsbasis i saksbehandlingen. Lederne av Etterforskningsavdeling Vest-Norge og Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge er advokater på verv.

Den første oppnevningen av personer på verv ble i 2004 gjort av Justisdepartementet for en periode på 4 år. Nye oppnevninger fra 2009 skjedde etter forutgående kunngjøring, intervju og en alminnelig vurdering av kvalifikasjoner. Spesialenheten mottok etter kunngjøringen 102 søknader fra personer som ønsket verv i enheten. Det ble ved utvelgelsen blant annet lagt vekt på faglige kvalifikasjoner, egnethet, forståelse for Spesialenhetens oppgaver samt mulighet og vilje til å prioritere arbeid for enheten. Spesialenheten oppnevnte 10 advokater og en psykolog på verv. Disse er tilknyttet etterforskningsavdelingene.

Spesialenheten har krevende oppgaver. Etterforskerne står i mange situasjoner overfor utfordringer som gjør at det må stilles strenge krav til egnethet og faglige kvalifikasjoner. De må ha kunnskap om politiets organisasjon og arbeidsmetodikk og må når det trengs opptre med autoritet og trygghet. Ved rekrutteringen legges det stor vekt på å forsikre seg om at aktuelle kandidater har den rette holdningen til arbeidet og at de er i stand til å opptre upartisk.

Alle saker i Spesialenheten behandles av flere personer og i to nivåer. Når etterforskningen av en sak er avsluttet vil en av juristene ved etterforskningsavdelingen

(fast ansatt jurist eller advokat på verv) avgi en skriftlig innstilling til Sjefen for Spesialenheten om hvordan saken bør avgjøres. Sjefen og hans medarbeidere vil deretter vurdere saken på nytt før det treffes en avgjørelse.

Personene som er oppnevnt på verv har variert og omfattende arbeidserfaring og deres kompetanse og erfaring er verdifull for oppgaveløsningen. Det er også viktig at de bruker sitt verv til å bidra til åpenhet om arbeidet i Spesialenheten og at de aktivt og kritisk deltar i utvikling av ordningen.

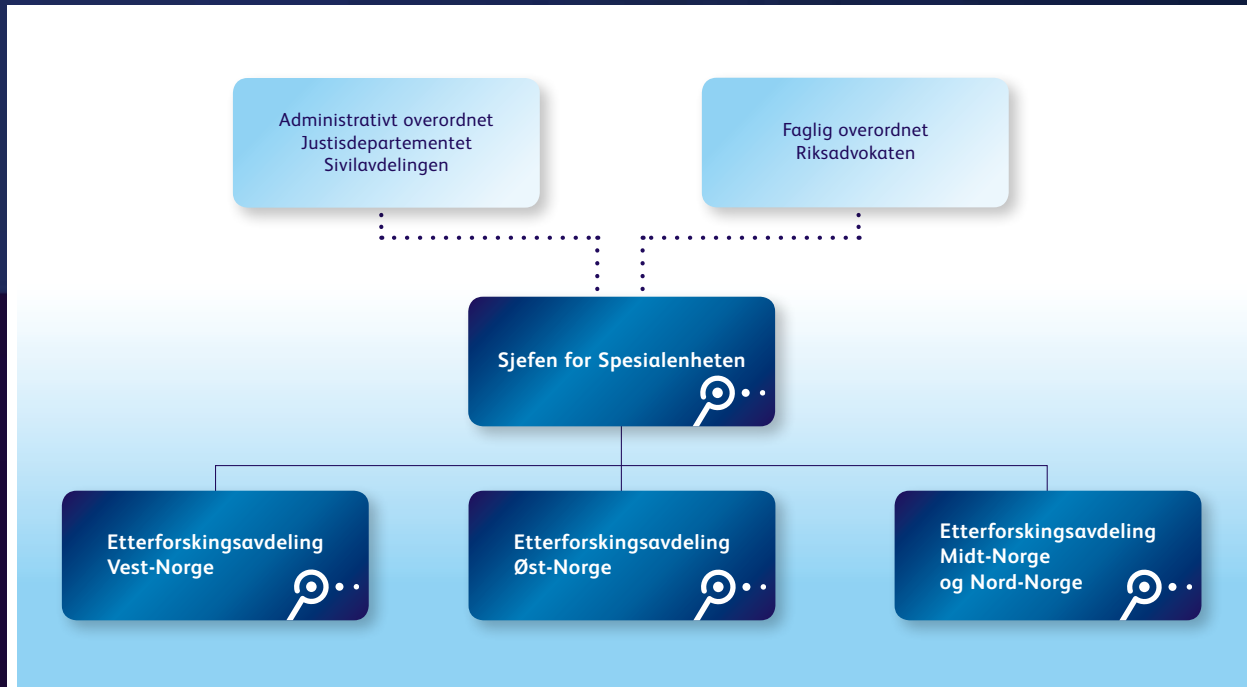
Spesialenheten anser det som særlig viktig at personer på verv trekkes aktivt inn i arbeidet med saker som gjelder politiets maktbruk og mulige brudd på menneskerettighetene.

Ledergruppen

Einar Drægebø, leder for Etterforskningsavdeling Vest-Norge
Liv Øyen, leder for Etterforskningsavdeling Øst-Norge
Jan Egil Presthus, sjef for Spesialenheten for politisaker
Johan Martin Welhaven, assisterende sjef for Spesialenheten for politisaker
Terje Aas, leder for Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge

Organisasjonskart

Tekst: Spesialenheten for politisaker, Kreab & Gavin Anderson
Design: Rim Idé & Kommunikasjon
Foto: Spesialenheten for politisaker, Morten Knudsen (Rim), Leif Moe Nilssen, Gunnar Klingwall, Ronald Johansen, Helgeland blad, iStockphoto, Shutterstock
Illustrasjon: Marius Andersson (Rim)
Trykk: Grafisk Senter Hamar

Etterforskningsavdeling Øst-Norge
Besøksadresse: Grønnegata 82, Hamar
Besøksadresse: Kirkegata 1-3, Oslo

Etterforskningsavdeling Vest-Norge
Besøksadresse: Slottsgaten 3, Bergen

Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge
Besøksadresse: Kongens gate 30, Trondheim

Avdelingskontorene i Oslo, Bergen og Trondheim er bemannet med etterforskere som ofte vil være ute på oppdrag. Besøkende bør gjøre forhåndsavtale om besøk. Alle avdelingene kan kontaktes på oppgitt telefonnummer og e-postadresse.

Telefon: 62 55 61 00 Telefaks: 62 55 61 02 E-post: post@spesialenheten.no
Postadresse: Postboks 93, 2301 Hamar

www.spesialenheten.no

